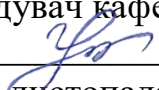

**Міністерство освіти і науки України
Бердянський державний педагогічний університет
Кафедра дошкільної освіти**

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

«22» листопада 2025р

**Формування ініціативності у дітей старшого дошкільного віку
засобами сюжетно-рольової гри**

Кваліфікаційна робота магістра

Виконавець: здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
групи м21 ДО-з

Галузь знань: А1 Освіта/Педагогіка
Спеціальності 012 Дошкільна освіта

Освітньо-професійна програма:
Дошкільна освіта

Біжко Людмила Володимирівна

Керівник: д-р філософії,
Григор'єва Н.А.

Рецензент: к.п.н, доцент
Улюкаєва І.Г.

Запоріжжя – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИХОВАННЯ ІНІЦІАТИВНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	10
1.1. Ініціативність як психолого-педагогічна проблема розвитку особистості: теоретичний аспект	10
1.2. Вікові особливості прояву та формування ініціативності в старшому дошкільному віці.....	22
1.3. Педагогічний потенціал сюжетно-рольової гри у вихованні ініціативності дітей	24
Висновки до першого розділу	30
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИХОВАННЯ ІНІЦІАТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В СЮЖЕТНО-РОЛЬОВІЙ ГРІ.....	33
2.1. Нормативно-правове забезпечення розвитку ініціативності у дітей в сюжетно-рольовій грі.....	33
2.2. Аналіз стану сформованості ініціативності дітей старшого дошкільного віку в сучасній дошкільній практиці	40
2.3. Методика та педагогічні умови формування ініціативності в сюжетно- рольовій грі.....	55
Висновки до другого розділу.....	63
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ ІНІЦІАТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	65
3.1. Організація, етапи та методика проведення педагогічного експерименту ...	65
3.2. Аналіз результатів експериментального дослідження та їх інтерпретація ..	74
Висновки до третього розділу.....	80
ВИСНОВКИ	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	85
ДОДАТКИ	99

ВСТУП

Актуальність. У сучасних умовах реформування дошкільної освіти, що ґрунтується на особистісно орієнтованому підході, актуалізується необхідність розвитку в дитини ініціативності як важливої якості, що забезпечує її активну участь у різних видах діяльності, самостійне прийняття рішень, здатність до творчого самовираження. Саме ініціативність є тим психологічним новоутворенням, яке забезпечує перехід від позиції «виконавця» до позиції «суб'єкта» власної діяльності. Особливого значення це набуває в старшому дошкільному віці — періоді активного становлення самосвідомості, розвитку мотиваційної сфери, соціального досвіду.

Одним із найефективніших засобів розвитку ініціативності є сюжетно-рольова гра, яка виступає провідною діяльністю дитини дошкільного віку. У грі діти не лише наслідують дії дорослих, а й виявляють самостійність у виборі ролей, формуванні сюжету, розв'язанні уявних ігрових ситуацій, що є підґрунтям для прояву ініціативності. Саме гра створює природне середовище для вільного самовираження, розвитку уяви, мовлення, взаємодії з однолітками. Залучення дітей до активної рольової взаємодії сприяє формуванню комунікативних умінь, відповідальності, здатності ініціювати і підтримувати спільну діяльність.

У Базовому компоненті дошкільної освіти (2021) (освітній напрям «Гра дитини») зазначено, що «гра відіграє ключову роль у житті дитини дошкільного віку, і необхідно визнати самоцінність вільної гри дитини в освітньому процесі закладу дошкільної освіти». Серед сформованих навичок означено такі: «ініціює організацію ігор з іншими дітьми за власним вибором. Самостійно обирає тему для гри, моделює явища реального життя, розвиває сюжет на основі досвіду та знань, прикладах дорослих, з літературних творів і казок, дотримується правил рольової взаємодії (узгодження, рівності, управління тощо)» [12]. Отже, ініціативність дітей в

сюжетно-рольовій грі є одним з пріоритетних напрямків, визначених законодавчо-правовою базою в дошкільній освіті.

Проблематика становлення особистості в дошкільному віці є предметом наукового аналізу таких дослідників, як О. Кононко, С. Кулачківська, В. Кузьменко, С. Ладивір та інших. У сучасній дошкільній педагогіці послідовно підкреслюється важливість формування ключових особистісних якостей ще на етапі дошкілля, що підтверджується працями Г. Беленької, Н. Гавриш, О. Кошелівської, К. Крутій, Т. Поніманської, А. Сіренка та ін.

Зростаючий інтерес до проблеми виховання ініціативності у дітей старшого дошкільного віку пояснюється як потребами сучасного суспільства, так і віковими особливостями розвитку дитини, зокрема чутливістю її нервової системи до формування активної життєвої позиції. Теоретичний аналіз педагогічних джерел дозволяє визначити ініціативність як одну з ключових характеристик особистості, здатної ефективно взаємодіяти із соціумом та реалізовувати себе в ньому.

Філософський контекст поняття «ініціативність» розкривається у працях М. Бубера, А. Камю, Г. Марселя, М. Мерло-Понті, К. Ясперса, де висвітлюються аспекти свободи волі, самостійності та особистісної активності. Осмислення сутності та механізмів розвитку ініціативності поглиблено в соціально-філософських концепціях творчості й самореалізації людини, що представлені в роботах В. Андрущенко, Л. Губернського, Н. Кухарєва, А. Лопухівської, В. Огнев'юка та інших.

Поняття «ініціативність» трактується дослідниками з різних позицій, залежно від наукового підходу та сфери аналізу. Так, значна частина вчених розглядає ініціативність як особистісну якість, що формується в процесі соціального розвитку (Н. Плотнік, О. Погоніна, О. В. Шапран). Інші науковці акцентують увагу на вихованні ініціативності в контексті діяльності, підкреслюючи її зв'язок із активною взаємодією суб'єкта з навколишнім середовищем (В. Манько, Л. Новікова, С. Петухова, Г. Сорока).

Існує підхід, за яким ініціативність вважається проявом вольових якостей особистості. Цю точку зору підтримують І. Бех, Т. Піроженко, В. Котирло, С. Кулачківська, С. Поліщук, О. Удіна. У контексті творчого розвитку ініціативність розглядається як один із ключових її компонентів. Такий підхід знайшов відображення в роботах Л.Божович, О.Кононко, В.Кузьменка, А.Богуш та інших.

Водночас частина науковців дотримується дещо відмінної інтерпретації, розглядаючи ініціативність як особливу форму активності особистості (О. Погоніна, Н. Тертична), або ж як її стійку рису (О. Поддяков, О. Старинська та інші).

Проблема формування ініціативності у дітей дошкільного віку, зокрема її теоретичне обґрунтування, залишається недостатньо дослідженою. У наукових джерелах відсутнє усталене тлумачення понять «ініціативність» та «ініціативність дошкільників», що ускладнює розроблення ефективних методичних підходів до її виховання в умовах закладу дошкільної освіти. У науковій роботі В. Агіляр Туклер щодо формування зазначеної якості особистості узагальнено і подано авторське визначення дефініцій.

Для старших дошкільників провідним засобом формування базових якостей особистості, зокрема ініціативності, виступає гра. Виховний потенціал ігрової діяльності розкрито в роботах Л. Артемової, Н. Дятленко, О. Кошелівської, О. Стаєнної та інших. Значну увагу особливостям розвитку гри приділяли К. Карасьова, І. Карабаєва, Л. Лохвицька, Т. Піроженко.

Дослідники відзначають, що найсприятливішим середовищем для розвитку ініціативності є сюжетно-рольова гра, яка виступає провідною діяльністю дошкільника (А. Бурова, Р. Жуковська, С. Кондратюк, В. Котирло, Т. Поніманська, О. Усова та ін.). Саме в грі дитина проявляє самостійність у визначенні цілей, змісту та правил, ініціює ігрові дії, що сприяє розвитку її активності, творчості та самореалізації (Р. Жуковська, В. Котирло, А. Люблинська, Д. Менджерицька).

Отже, наукові джерела підтверджують значний потенціал сюжетно-рольової гри як ефективного засобу виховання ініціативності у дітей старшого дошкільного віку.

Актуальність теми посилюється також недостатньою розробленістю педагогічних умов і методичних рекомендацій щодо цілеспрямованого формування ініціативності саме засобами сюжетно-рольової гри. Більшість сучасних програм орієнтовані на розвиток пізнавальної, мовленнєвої та соціальної сфери, однак специфічні форми підтримки й розвитку дитячої ініціативи потребують подальшого обґрунтування. Означені питання потребують поглибленого вивчення та розробки методичних рекомендацій, тому темою магістерської роботи обрано: **«Формування ініціативності у дітей старшого дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри»**.

Отже, дослідження процесу формування ініціативності у дітей старшого дошкільного віку через сюжетно-рольову гру є своєчасним, має практичну значущість і відповідає завданням сучасної дошкільної педагогіки, орієнтованої на розвиток активної, самостійної й творчої особистості.

Об'єкт дослідження – процес виховання ініціативності дітей старшого дошкільного віку в закладі дошкільної освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування ініціативності у дітей старшого дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування ініціативності у дітей старшого дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні підходи до визначення поняття «ініціативність» та особливості її формування у дітей дошкільного віку.
2. Охарактеризувати специфіку сюжетно-рольової гри як провідного виду діяльності дошкільників та її потенціал у формуванні ініціативності.

3. Окреслити критерії та показники, рівні сформованості ініціативності та виявити рівень сформованості окресленої базової якості особистості у дітей старшого дошкільного віку на констатувальному етапі дослідження.

4. Визначити психолого-педагогічні умови розвитку ініціативності у дітей старшого дошкільного віку.

5. Розробити та експериментально апробувати педагогічні умови формування ініціативності дітей старшого дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри.

6. Оцінити ефективність упроваджених педагогічних умов на формувальному етапі експерименту та проаналізувати результати.

Теоретико-методологічну базу дослідження становлять:

- положення загальної теорії розвитку особистості, викладені у працях І. Беха, Л. Божович, Є. Бондаревської, Г. Костюка, А. Петровського;
- ідеї філософії освіти щодо гуманістичної природи виховання (В. Андрущенко, Л. Губерський, А. Лопухівська, В. Огнев'юк);
- тлумачення ініціативності як форми особистісної активності (О. Погоніна);
- підходи до розкриття ініціативності в контексті творчого розвитку дошкільника (А. Богуш, Н. Гавриш);
- наукові засади теорії гри як провідної діяльності дошкільного віку (Л. Артемова, О. Кошелівська, Т. Піроженко, Т. Поніманська);
- концепції суб'єкт-суб'єктної взаємодії в освітньому середовищі (Г. Бєленька, О. Кононко, С. Ладивір);
- дослідження значення сюжетно-рольової гри для розвитку особистості дитини (Л. Артемова, К. Карасьова, В. Котирло, О. Кошелівська, Т. Піроженко).

Для досягнення поставленої мети та реалізації завдань у дослідженні використано комплекс методів.

Теоретичні методи – аналіз, синтез та узагальнення наукових джерел з філософії, психології, педагогіки та методики з метою уточнення ключових понять, вивчення стану виховання ініціативності у дошкільній практиці та визначення методичних основ її формування в сюжетно-рольовій грі.

Емпіричні методи – спостереження, анкетування, інтерв'ю, бесіди з педагогами й батьками для виявлення особливостей розвитку ініціативності у дітей; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) та експертне оцінювання – для перевірки ефективності запропонованих педагогічних умов.

Статистичні методи – методи математичної обробки даних, зокрема критерій однорідності, для кількісного та якісного аналізу даних, отриманих в ході експериментального дослідження, для аналізу та порівняння результатів експерименту.

Практичне значення дослідження полягає у розробці та впровадженні методики і педагогічних умов формування ініціативності дітей старшого дошкільного віку в сюжетно-рольовій грі, а також у створенні діагностичних інструментів для оцінювання рівня її сформованості.

Отримані результати можуть бути використані педагогами закладів дошкільної освіти, науково-педагогічними працівниками закладу вищої освіти під час підготовки майбутніх фахівців зі спеціальності А2 Дошкільна освіта, у системі післядипломної освіти, а також під час розроблення навчально-методичних матеріалів і рекомендацій.

Етапи експериментальної роботи: Експериментальна робота здійснювалася на трьох етапах. На першому – (жовтень-грудень 2024 р.) вивчалася теоретична, методична література з проблеми дослідження та проводився констатувальний експеримент, відбувалась розробка педагогічних умов для формування ініціативності у дітей старшого дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри. На другому етапі (січень-червень 2025 р.) в освітній процес Комунального закладу дошкільної освіти (ясла - садок) № 112 Дніпровської міської ради м.Дніпро було впроваджено

педагогічні умови та проведено формувальний етап дослідження. На третьому етапі (липень-вересень 2025 р.) проведено контрольна діагностика дітей щодо рівня сформованості ініціативності, були сформульовані висновки, здійснювалося оформлення роботи.

Структура магістерської роботи складається зі вступу, трьох розділів та висновків до них; загальних висновків, списку використаних джерел (124 найменування), додатків. Загальний обсяг магістерської роботи складає 109 сторінок. У роботі міститься 6 таблиць, 2 діаграми.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі здійснено теоретичне узагальнення та практичне вирішення проблеми виховання ініціативності у дітей старшого дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри. Розроблено методику і педагогічні умови, що забезпечують ефективний розвиток цієї якості на різних етапах ігрової діяльності. Теоретичний аналіз та результати експерименту підтвердили досягнення мети дослідження й виконання поставлених завдань. В процесі педагогічного експерименту ми дійшли наступних висновків.

1. Уточнено зміст ключових понять: «ініціативність дошкільників», «виховання ініціативності» та «виховання ініціативності в сюжетно-рольовій грі». Ініціативність розглядається як інтегрована особистісна якість, що включає когнітивний (розуміння сутності якості), емоційно-ціннісний (внутрішня мотивація) та поведінково-діяльнісний (активні дії) компоненти. Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що ініціативність є важливою складовою розвитку дитини, тісно пов'язаною з самостійністю, творчістю та моральними якостями. Найсприятливішим середовищем для її прояву є гра, а саме сюжетно-рольова, що дозволяє дітям моделювати соціальні ситуації, проявляти активність, самостійність, творчість.

У роботі подано визначення ініціативності як здатності дитини генерувати власні ідеї, виявляти наполегливість у їх реалізації, вносити новизну в діяльність. Формування цієї якості розглядається як **результат і водночас процес**, коли певна риса стає стійкою частиною характеру та поведінки дитини при цьому, що відбувається за певних умов та цілеспрямованого впливу з боку дорослого. Уточнено поняття «виховання ініціативності в сюжетно-рольовій грі» як систематичну педагогічну взаємодію, що спрямована на формування здатності дитини реалізовувати власні наміри, залучати інших до спільної діяльності, виявляти креативність та самостійність у грі.

2. Аналіз філософських, психолого-педагогічних досліджень засвідчив: ігрова діяльність є не лише природною формою самовираження дошкільника, а й ефективним засобом виховання особистісних якостей. Сюжетно-рольова гра, як провідний вид діяльності, сприяє виявленню самостійності, ініціативності, творчості, а також формує комунікативні навички та соціальні орієнтири.

Психолого-педагогічні дослідження підтверджують, що старший дошкільний вік є оптимальним для формування ініціативності, адже саме в цей період активно розвивається волява сфера, пізнавальні інтереси та соціальна взаємодія.

Водночас сучасна практика виявляє низку проблем: зниження ініціативності в іграх, шаблонність сюжетів, скорочення часу на гру в розпорядку дня. Вихователі зазначають потребу в оновленні методик, збагаченні ігрового середовища, активнішому педагогічному супроводі та посиленні співпраці з батьками.

3. Визначено критерії, показники та рівні сформованості ініціативності дітей старшого дошкільного віку: когнітивний – знання про ініціативність та ігрову компетентність; емоційно-ціннісний – особисті прагнення, співпереживання, інтерес до гри; соціально-комунікативний – здатність до взаємодії, передавання емоційного стану персонажа; творчо-дієвий – здатність генерувати ідеї, змінювати сюжет, діяти самостійно.

У роботі описано рівні вихованості ініціативності: високий – глибокі знання, стабільна мотивація, активність, креативність, розвинені комунікативні вміння; середній – часткова обізнаність, ситуативна активність, окремі прояви самостійності й новаторства; низький – обмежені знання, слабкий інтерес до гри, відсутність самостійності, пасивність у взаємодії.

4. У дослідженні розроблено й апробовано методику, що базується на поетапній реалізації трьох педагогічних умов, кожна з яких охоплює роботу з дітьми, педагогами та батьками. Структура методики передбачала

цілісне формування когнітивного, емоційно-ціннісного та діяльнісного компонентів ініціативності.

На підготовчому етапі (1-ша педагогічна умова) створено розвивальне предметно-ігрове середовище: облаштовано тематичні зони, куточки емоцій та інтересів, організовано вправи, психологічні етюди, ігри та роботу «Родинного клубу». Проводилася просвітницька діяльність серед батьків.

На формувальному етапі (2-га педагогічна умова) системно поглиблювали знання дітей про ініціативність через тематичні ігрові заняття, бесіди, читання, творчі завдання. Запроваджено опосередковані правила гри, розроблено майстер-класи, тренінги, ігрові заходи для педагогів і батьків. Особливу увагу приділено підвищенню професійної майстерності вихователів.

На діяльнісному етапі (3-тя педагогічна умова) забезпечено партнерську взаємодію дітей і дорослих у сюжетно-рольовій грі. Застосовувалися ігри-драматизації, психологічні етюди, спільні творчі проекти, що сприяли активному прояву ініціативності дітей.

5. На контрольному етапі дослідження були отримані наступні результати: в експериментальній групі (ЕГ) показники рівня вихованості ініціативності значно перевищили результати контрольної групи (КГ). Частка дітей із високим рівнем сформованості ініціативності в ЕГ становила 31,6 %, тоді як у КГ – лише 20 %. Середній рівень у ЕГ склав 52,6 %, у КГ – 45 %. Частка низького рівня у ЕГ скоротилася до 15,8 %, тоді як у КГ залишалася значно більшою – 35 %.

У ході дослідження були підготовлені методичні рекомендації для вихователів закладів дошкільної освіти та зібрано практичні матеріали щодо формування ініціативності на різних етапах сюжетно-рольової гри. Водночас проведена робота не охопила всі аспекти досліджуваної проблеми. Перспективними напрямками подальших напрацювань вбачаємо розробку методичних підходів до виховання ініціативності дошкільників у різних видах діяльності, удосконалення підготовки педагогічних кадрів відповідно

до сучасних запитів освіти, добір ефективних методів і прийомів, а також індивідуалізацію педагогічної взаємодії.

Рекомендується впровадження запропонованої методики й педагогічних умов у практику дошкільних закладів, проведення семінару-практикуму про значення сюжетно-рольової гри як засобу формування ініціативності, організація гри-вікторини для підвищення професійної компетентності вихователів. Також доцільно передбачити та активно використовувати форми співпраці з родинами, апробовані в роботі *«Родинного клубу»*, для налагодження ефективної взаємодії педагогів і батьків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агіляр Туклер, В. В. (2016с) Ініціативність дитини дошкільного віку як психолого-педагогічна проблема сучасності. *Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки: матер. VI щорічної Всеукр. наук.-практ. конф.*, Київ, 21 квітня 2016. (77-84). Київ: КУ імені Бориса Грінченка.
2. Агіляр Туклер, В. В. (2016d) Виховання ініціативності дітей старшого дошкільного віку в сюжетно-рольовій грі як теоретико-методична проблема. *Педагогічні науки: зб. наук. праць Херсонського державного університету*, (В.LXXIV). Том. 2, 12-15.
3. Агіляр Туклер, В.В. (2017a). Ініціативність як психолого-педагогічна характеристика особистості. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, V (52), Issue: 113, 7-11.
4. Агіляр Туклер, В. В. (2017b) Психолого-педагогічна характеристика сюжетно-рольової гри дітей старшого дошкільного віку. *Педагогіка: традиції та інновації: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції*, Запоріжжя, 17-18 лютого 2017. (Ч.-2). (95-98). Херсон: Видавничий дім «Гельветика».
5. Агіляр Туклер, В. В. (2017g) Сучасний стан виховання ініціативності дітей дошкільного віку в умовах дошкільного закладу. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць Інституту проблем виховання НАПН України*, Кн.1, 21, 21-33.
6. Агіляр Туклер, В. В. (2017j) Педагогічні умови виховання ініціативності дітей у сюжетно-рольовій грі. *Інноваційна діяльність та дослідно-експериментальна робота в сучасній освіті: тези доповідей V Всеукраїнської науково-практичної конференції*, Чернівці-Сєвєродонецьк, 20 жовтня 2017. (86-88). Чернівці: ІППОЧО.

7. Агіляр Туклер, В. В.(2018b) Сюжетно-рольова гра як засіб виховання ініціативності. *Вихователь-методист дошкільного закладу*, 2, 17-22.
8. Адамек, І. (2000а). Теоретичні основи практики розвитку і виховання дитини. В Н. В. Рогальська (Ред.), *Українське дошкілля: наукові записки Уманського педагогічного університету: збірник наукових праць* (с. 22–26). Умань: Науковий світ.
9. Амонашвілі, Ш. О. (2002). *Школа життя*. Хмельницький: Подільський культурно-просвітницький центр імені М. К. Реріха. 28.
- Андрущенко, Т. (2011). Романтизм та діалектика естетичного. *Вища освіта України*, 1, 70–78.
10. Артемова, Л. В. (1995). *Вчися, граючись. Навколишній світ у дидактичних іграх дошкільнят : книжка для вихователів дитячих садків та батьків*. Київ: Томіріс.
11. Артемова, Л. В. (2001). Розвиток теорії та практики дитячої гри. *Сторінки історії. Дошкільне виховання*, 7, 18–19.
12. Базовий компонент дошкільної освіти України (нова редакція). Дата оновлення: 12.01.2021. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення : 21.07.2023).
13. Бех, І. Д. (1995). *Від волі до особистості: монографія*. Київ: Україна Віта.
14. Бех, І. Д. (1997). Категорія становлення в контексті розвитку образу «Я»особистості. *Педагогіка і психологія*, 3, 9–22.
15. Бех, І. Д. (2003). *Виховання особистості* (Кн. 1. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади). Київ: Либідь.
16. Бех, І. Д. (2015а). *Вибрані наукові праці* (Т. 1. Виховання особистості). Чернівці: Букрек.

17. Бех, І. Д. (2015b). Особистість у контексті орієнтирів розвивального виховання. О. Б. Петренко (Ред.), *Інноватика у вихованні: збірник наукових праць* (Вип. 1, с. 7–13). Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет.
18. Беленька, Г. (2009). Місце ігрової діяльності в житті сучасного дошкільника та її особливості. В В. П. Андрущенко (Ред.), *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія. Педагогіка. Психологія: збірник наукових праць* (Вип. 1, с. 62–68). Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова.
19. Беленька, Г. (2015) Особистість випускника дитсадка: базові якості. *Дошкільне виховання*, 5, 11–15.
20. Беленька, Г., Гавриш, Н., Васильєва, С., Маршицька, В., Нечай, С., Орлова, Г., Шкляр, Н. (2015). *Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ: методичний посібник*. Харків: Мадрид.
21. Беленька, Г. В., Машовець, М. А. (Ред.). (2016). *Дитина: освітня програма для дітей від 2 до 7 років*. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка.
22. Беляєва, О. (2011, Жовтень). Виховання дисциплінованості у дітей. *Психолог*, с. 27–29.
23. Білан, О. І. (2017). *Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля»*. Київ: Мандрівець.
24. Буган, Ю. В., Уруський, В. І. (2001). *Словник психолого-педагогічних термінів і понять (на допомогу працівнику сільської школи)*. Тернопіль: ТОКІППО. URL:<https://shag.com.ua/terminiv-i-ponyate-na-dopomogu-pracivniku-silesekoyi-shkoli.html>?
25. Бурова, А. (2010b). *Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку*. Тернопіль: Мандрівець.
26. Вруська, І. (2015). Особистісний розвиток дошкільника в процесі ігрової діяльності. *Дошкільний навчальний заклад*, 7, 2–6.
27. Гавриш, Н., Іванова, А. (2004). Гра-стратегія як засіб формування творчої особистості. *Дошкільне виховання*, 1, 8–10.

28. Гавриш, Н. В., Панасюк, Т. В., Піроженко, Т. О., Рогозянський, О. С., Хартман, О. Ю., Шевчук, А. С. (2017). *Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку*. Київ: Українська академія дитинства.
29. Гончаренко, А., Дятленко, Н. (2014). *Стежина: комплексна альтернативна програма для дошкільних навчальних закладів, що працюють за Вальдорфською педагогікою*. Київ: Інтерсервіс.
30. Гончаренко, С. У. (1997). *Український педагогічний словник*. Київ: Либідь.
31. Грицак, В., Мотрич Л. (2003). *Дитина щаслива в грі: підручник*. Київ: Науковий світ.
32. Гуріна, З. В. (2014). Психологічні особливості становлення особистості дитини раннього віку. В М. О. Носко (Ред.), *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Психологічні науки* (Вип. 121, с. 99–102). Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка.
33. Дудова, Т. (2003). Сюжетно-рольова гра – школа життя. *Дошкільне виховання*, 8, 7–9.
34. Дятленко, Н., Гончаренко, А., Шевчук, А., Смольникова, Г., Меленець, Л., Крикун, Н., Таран, О. (2010). *Інноваційна практика в роботі вихователя ДНЗ: методичний посібник*. Київ: Шкільний світ.
35. Дятленко, Н. (2017). Лялька як персону, або нові можливості застосування ляльки в педагогічному процесі. *Вихователь-методист дошкільного закладу*, 5, 9–14.
36. Зайцева, О. Г. (2012). Виховання духовності й моральності у дітей дошкільного віку – вимога часу. В О. І. Курок (Ред.), *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки* (Вип. 20, с. 222–225). Глухів: ГНПУ ім. О. Довженка.

37. Іващенко, Л. (2013). Формування індивідуальних якостей особистості дитини старшого дошкільного віку у суспільній діяльності з однолітками. В Н. Побірченко, О. Коберник, І. Бех (Ред.), *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи* (Вип. 47, с. 130–139). Умань: Уманський державний педагогічний університет імені П. Тичини.

38. Калуська, Л. В. (2014). *Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник»*. Тернопіль: Мандрівець.

39. Карабаєва, І., Ладивір, С. (2007). Уява народжується в грі. *Дошкільне виховання*, 10, 4–5.

40. Карабаєва, І. (2017). Визначаємо рівень сформованості ігрової компетентності. *Вихователь-методист дошкільного закладу*, 2, 52–58.

41. Карасьова, К. (2014). Гра – справа серйозна. *Дошкільне виховання*, 5, 20–21.

42. Карасьова, К. (2015). Формуємо ціннісні орієнтири у грі. *Дошкільне виховання*, 2, 8–11.

43. Кондратець, І. (2017). Дитячі ігри очима дорослих, або навчаємо педагогів бути активними учасниками дитячої гри. *Вихователь-методист дошкільного закладу*, 2, 12–21.

44. Кононко, О. (1999). Стратегічна мета виховання – життєва компетентність дитини. *Дошкільне виховання*, 5, 3–6

45. Кононко, О. (2000). *Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід): монографія*. Київ: Стилос.

46. Кононко, О. Л. (2004). Самосвідомість у житті дошкільника. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. В С. С. Пальчевський (Ред.), *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: збірник наукових праць: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету* (Вип. 29, с. 6–11). Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет.

47. Кононко, О. (2014). Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі»: концептуальні засади. *Вихователь-методист дошкільного закладу*, 8, 14–24.
48. Константинова, О., Харитонович, О. (2013). Формуємо розвивальне середовище. *Вихователь-методист дошкільного закладу*, 11, 41–51.
49. Копилов, С. (2006). Навіщо шестирічним потрібна гра? *Дошкільне виховання*, 9, 12–13.
50. Корнєєва, О. (2017). Вихователі, які вміють грати, – виграють. *Вихователь-методист дошкільного закладу*, 2, 22–27.
51. Короткова, Л. В. (2013). До проблеми визначення поняття «гра» і типології ігор. *Нова філологія*, 55, 109–114.
52. Котирло, В. К. (1968). *Гра, навчання та праця в житті дошкільника*. Київ: Знання.
53. Кошелівська, О. І. (2002). *Стимулювання морального вибору дошкільників у процесі педагогічного впливу*. (Дис. канд. пед. наук). Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ.
54. Кремень, В. Г. (Ред.). (2008). *Енциклопедія освіти*. Київ: Юрінком Інтер.
55. Крутій, К., Маковецька, Н. (2005). Інноваційна діяльність в сучасному ДНЗ: методичний аспект. *Дошкільне виховання*, 5, 5.
56. Крутій, К. (2010). Проектування освітнього простору дошкільного навчального закладу як умова розвитку здібностей дитини. *Дошкільна освіта*, 2, 10–23.
57. Крутій, К. Л. (Наук.керівник). (2016). *Дитина в дошкільні роки: комплексна освітня програма*. Запоріжжя. ЛПІС ЛТД.
58. Кудикіна, Н. (2006). Психологія та педагогіка гри. *Відкритий урок*, 6, 32–39.
59. Кузьменко, В. (2005). *Розвиток індивідуальності дитини 3–7 років: монографія*. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова.

60. Кулачківська, С. (1997). Провідні детермінанти психічного розвитку дитини. *Дошкільне виховання*, 2, 4–5.
61. Кулачківська, С. Є. (2004). Психічний розвиток дошкільника в інноваційних системах виховання. В С. Д. Максименко, С. Є. Кулачківська (Ред.), *Реалізація інноваційної практики в дошкільному навчальному закладі: психологічний аспект* (с. 10–23). Запоріжжя: ЛПІС ЛТДС.
62. Ладивір, С. (2003). Індивідуалізація виховання дитини в умовах дитячого садка. В Т. О. Піроженко (Ред.), *Особистість дошкільника: надії та перспективи розвитку: навчально-методичний посібник*. Житомир: Житомирський ОППО.
63. Ладивір, С. (2008). Перші уроки добра. *Дошкільне виховання*, 12, 5–7.
64. Ладивір, С. (2009). Педагогіка розвитку – стратегічна лінія модернізації дошкільної ланки. *Вихователь-методист дошкільного закладу*, 1, 4–8.
65. Ладивір, С. (2013). Жити і діяти разом з дитиною. *Дошкільне виховання*, 10, 6–8.
66. Лохвицька, Л. (2014а). Екологія ігрового середовища. *Дошкільне виховання*, 5, 22.
67. Лохвицька, Л. (2014b). Моральне виховання: нові чи старі проблеми? *Дошкільне виховання*, 7, 12–16.
68. Лохвицька, Л. (2014с). *Програма з морального виховання дітей дошкільного віку «Скарбниця моралі»*. Тернопіль: Мандрівець.
69. Лохвицька, Л. (2015). Ляльки – «моральні путівники». *Палітра педагога*, 6, 3–9.
70. Лузан, П. Г., Васюк, О. В. (2010). *Історія педагогіки та освіти в Україні: навчальний посібник* (2-ге вид., допов. і перероб.). Київ: ДАКККіМ.
71. Луценко, І. (2008). *Дитина і дорослий: вчимося спілкуватись: готуємося до мовленнєвого спілкування з дошкільниками*. Київ: Світич.

72. Люблінська, Г. О. (1974). *Дитяча психологія: навчальний посібник*. Київ: Вища школа.

73. Манько, В. А. (2011). *Формування пізнавальної ініціативності старшокласників у процесі навчання предметів гуманітарного циклу*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Харків.

74. Мельник, І. С. (2009). Можливості розвитку адекватної самооцінки дошкільників у взаємодії з дорослими й однолітками. *Дошкільна освіта*, 3, 55–62.

75. Мельничук, О. С. (1989). *Етимологічний словник української мови* (Т. 2. Копці–Д). Київ: Наукова думка.

76. Мішечкіна, М. Є. (2008). Характеристика основних підходів у вивченні впевненості в собі. В *Науковий вісник Бердянського державного педагогічного університету. Гуманітарні науки* (№ 1, с. 97–103). Бердянськ: Бердянський державний педагогічний університет.

77. Мішечкіна, М. Є. (2009). *Виховання впевненості в собі у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку*. (Дис. канд. пед. наук). Бердянський державний педагогічний університет, Бердянськ.

78. Огляд Програми всебічного розвитку дитини «Крок за кроком». URL: <http://gash.ussf.kiev.ua/uk/content/огляд-програми-всебічного-розвитку-дитини-«крок-за-кроком»>

79. Огнев'юк, В. (2006). Особлива місія дошкільної освіти. *Дошкільне виховання*, 4, 3–7.

80. Огнев'юк, В. О., Волинець, К. І. (Наук. керівники). (2010). *Дитина: програма навчання та виховання дітей від 2 до 7 років*. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка.

81. Огнев'юк, В. О., Кузьменко, О. М. (Уклад.). (2014). *Філософія освіти: хрестоматія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів*. Київ: Київський університет імені Б. Грінченка.

82. Патрабой, І. (2014). Батькам про цінність сюжетної гри. *Дошкільне виховання*, 1, 15–17.
83. Піроженко, Т. (2010). *Особистість дошкільника: перспективи розвитку: навчально-методичне видання*. Тернопіль: Мандрівець.
84. Піроженко, Т. О. (2011). Особистісний потенціал дитини дошкільного віку. В. П. Андрущенко (Ред.), *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія. Педагогіка. Психологія: збірник наукових праць* (Вип. 14, с. 152–156). Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова.
85. Піроженко, Т. (2012). Особистісний потенціал дошкільника: умови розвитку в сучасному суспільстві. *Дошкільне виховання*, 1, 8
86. Піроженко, Т. О., Карасьова, К. В., Соловійова, Л. І. (2013). Ціннісні орієнтації дитини: тенденції розвитку. В С. Д. Максименко (Ред.), *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України* (Т. 10. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія, вип. 25, с. 356–369). Київ: Інформаційно-аналітичне агентство.
87. Піроженко, Т. О., Ладивір, С. О., Біла, І. М., Карасьова, К. В., Карабаєва, І. І., Соловійова, Л. І. ... Федорчук, О. І. (2014). *Дитина у сучасному соціопросторі: навчальний посібник*. Київ; Кіровоград: Імекс-ЛТД.
88. Піроженко, Т. (2017). Відповідальність дорослого за дитячу гру: стратегічний орієнтир. *Вихователь-методист дошкільного закладу*, 2, 7–11.
89. Поніманська, Т. І. (1993). *Моральне виховання дошкільників: навчальний посібник*. Київ: Вища школа.
90. Поніманська, Т. І., Козлюк, О. І., Марчук, Г. В. (2008). *Виховання людяності: методичний посібник*. Київ: Міленіум.
91. Поніманська, Т. (2009а). Дорослий у становленні особистості дитини. *Дошкільне виховання*, 12, 2–7.
92. Поніманська, Т. (2009b). Роль гри в особистісному розвитку дитини дошкільного віку. В Г. С. Тарасенко (Ред.), *Її величність гра (теорія і методика організації дитячої ігрової діяльності в контексті наступності*

дошкільної та початкової освіти): збірник статей (с. 22–30). Вінниця: ВДПУ ім. М. Коцюбинського.

93. Рибалка, В. В. (2009). Моністична теорія багатовимірного розвитку особистості у працях В. Ф. Моргуна. В *Теорії особистості у вітчизняній психології та педагогіці: навчальний посібник* (с. 352–370). Одеса: Букаєв В. В.

94. Савченко, М. В. (2014). *Виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності*. (Дис. канд. пед. наук). Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, Одеса.

95. Світлична, С. П. (2007). Поняття ціннісного ставлення до себе у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях. В І. Д. Бех (Ред.), *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: збірник наукових праць* (Вип. 10, т. 1, с. 17–26). Київ: Інститут проблем виховання.

96. Семенов О. (2017). Теоретико-методичні засади формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі. (Дис. канд. пед. наук). Інститут проблем виховання НАПН України, Київ.

97. Сисоєва, С. (2006). *Основи педагогічної творчості: підручник*. Київ: Міленіум.

98. Скрипченко, О. В., Лисянська, Т. М., Скрипченко, Л. О. (2001). *Довідник з педагогіки та психології: навчальний посібник для викладачів, аспірантів та студентів педагогічних навчальних закладів*. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова.

99. *Словник української мови: академічний тлумачний словник*. (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua/>.

100. Стаєнна, О. (2017). Роль дорослого в дитячій грі. *Палітра педагога*, 1, 3–5.

101. Старинська, О. В. (2008). *Розвиток інтелектуальної ініціативності першокласників в процесі спільної учбової діяльності*. (Дис. канд. психол. наук). Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ.

102. Старинська, О. В. (2014). Формування інтелектуальної ініціативності молодших школярів. *Практична психологія та соціальна робота*, 5, 1–12

103. Степанов, О. (Авт.-упоряд.). (2006). *Психологічна енциклопедія*. Київ: Академвидав.

104. Суржанська, В. А. (2004). *Творчі завдання як засіб формування пізнавальної активності старших дошкільників*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Харківський державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Харків.

105. Сухомлинський, В. О. (1997). *Вибрані твори* (Т. 3. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина). Київ: Радянська школа.

106. Термінологічний словник. (2010). В Л. А. Мацко, М. Д. Прищак. *Основи психології та педагогіки*. Вінниця: Вінниц. нац. техн. ун-т. URL:https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/8prishak_osnovy_psiholog_pedagogiki/slov.htm.

107. Трошкін, О. В. (2004). *Педагогічні умови розвитку ініціативності майбутніх дизайнерів у процесі навчально-творчої діяльності*. (Дис. канд. пед. наук). Донецький національний університет, Донецьк.

108. Удіна, О. М. (2004). Проблема виховання самостійності дітей дошкільного віку: теоретичний аспект. В О. В. Сухомлинська (Ред.), *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: збірник наукових праць* (Вип 6, кн. 1, с. 145–151). Київ; Житомир: ЖДУ.

109. Усик, Д. (2013). *Психологічні особливості саморегуляції поведінки старших дошкільників у сюжетно-рольовій грі*. (Автореф. дис.

канд. психол. наук). Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Харків.

110. Усик, Д. (2015). Психологічні особливості саморегуляції поведінки в старшому дошкільному віці. В Л. Д. Заграй (Ред.), *Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія* (Вип. 20, ч. 2, с. 108–114). Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника.

111. Федорова, Ю. (1999). Розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами ігор-фантазувань. В А. М. Богуш (Ред.), *Оновлення змісту і методів дошкільної освіти в Україні: Наукові записки Рівненського педагогічного інституту: збірник наукових праць* (Вип. 5, с. 261–264). Рівне: Рівненський державний педагогічний інститут.

112. Фроленкова, Н. (2016). Інтегрування зарубіжних педагогічних технологій у зміст освітніх програм сучасного українського дошкільця. *Освітній простір України*, 8, 127–132.

113. Шапран, В. Ю. (2001). Види ініціативності та їх класифікація. В В. Коцур (Ред.), *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»* (Вип. 21, с. 408–413). Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди.

114. Шкепу, М. О. (2010). *Філософія: навчальний посібник*. Київ: Київський національний торговельно-економічний університет.

115. Шульга, Л. (2002). *Розвиток творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку*. Запоріжжя: ЛПС ЛТД.

116. Щедровицький, Г. П. (2006). Організаційно-діяльнісна гра як нова форма організації та метод розвитку колективної миследіяльності. *Психологія і суспільство*, 3, 58–69.

117. Adamek, I. (1999). Rozwiązywanie problemów w zabawie – kreatywna praktyka rozwoju dziecka. In M. Kielar-Turska, B. Muchacka (Red.). *Stymulacyjna i terapeutyczna funkcja zabawy* (s. 179–187). Kraków: Agat.
118. Adamek, I. (2000b). Problem solving and play: creative practice of child's personality development. In *Socialiniai – edukaciniai mokymai vaikų klininėje ugdyje* (s. 139–143). Klaipėda: Klaipėdos Universitetas.
119. Bradley, L., Donovan C. (2012) «Read It! Do It! Tell It! Play It!» : Preschoolers and Their Families Having Fun With Stories. *Childhood Education Infancy Through Early Adolescence* (July /August 2012. 88. 4.), 248-254.
120. Flemming I. (1999) Po prostu zaczynamy: Praktyczne porady z zakresu pedagogiki zabawy. Kielce: Wydawnictwo Jedność
121. Plowman L., Stephen C. & McPake J. (2010a). *Growing Up with Technology: Young children learning in a digital world*. London: Routledge.
122. Marsh J, Plowman L, Yamada-Rice D, Bishop J, Scott F (2016). Digital play: A new classification. *Early Years*, 36 (3), 242-25
123. Stern, W. (1918). *Person und Sache. System der philosophischen Weltanschauung* (Bd. 2. Die menschliche Persönlichkeit). Leipzig: Barth.
124. Stern, W. (1924). *Person und Sache. System des kritischen Personalismus* (Bd. 3. Wertphilosophie). Leipzig: Barth